

УДК 37.032:070.482(477.87) «1924/1939»

Розлуцька Галина Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедра педагогіки та психології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЖУРНАЛУ «ДУШПАСТИР»

У статті проаналізовано виховні ідеї у змісті періодичного видання кліру Мукачівської єпархії «Душпастир». Аналіз публікацій свідчить, що греко-католицьке духовництво відігравало важому роль у формуванні закарпатського суспільства, здійснюючи виховання вірників на основі формування християнського світогляду, обміну знаннями, почуттями, моделями поведінки, у ході якого вироблялись морально-етична система. Матеріали видання надавали можливість презентували духовні надбання людства доступною українською мовою.

Ключові слова: виховання, греко-католицька церква, періодичне видання, Закарпаття.

Вступ. Сучасна суспільно-політична ситуація спонукає до пошуків ефективної моделі національного виховання. В умовах духовної кризи в нашій країні актуального значення набуває роль церкви як джерела моральності. Досвід людства свідчить, що кожний етнос, народ чи нація зважаючи на регіональні умови свого розвитку утверджують власні духовні цінності. Всебічне осмислення духовної культури українців неможливе без всебічного дослідження регіональних традицій релігійного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні десятиліття дедалі більше вітчизняних науковців, культурних, релігійних та політичних діячів повертаються до надбань релігії. Okремі аспекти, пов'язані із проблемою релігійного виховання українців знайшли відображення у дослідженнях Л.Геник, О.Каневської, А.Кислого, О.Костюк, І.Курляк, Г.Котломанітової, Л. Роциної; використання релігійних цінностей у зарубіжній школі – Т.Артерчук, П.Біль, Г.Погромська, В.Сімон; українське виховання на засадах християнства – І.Андрухів, А.Вихруш, О.Вишневський, Ю.Карпюк. Дослідження культури і освіти через призму церковної історії здійснено у працях М.Болдижара, М.Вегеша, С.Віднянського, Ю.Данильця, В.Денисенка, В.Феніч, Д.Штерр.

Метою статті є аналіз виховних виховного потенціалу церковного періодичного видання Мукачівської греко-католицької єпархії «Душпастир».

Виклад основного матеріалу. Наріжним каменем західноукраїнської культури визнано греко-католицьку церкву. У лоні греко-католицької церкви українське населення самостверджувалось як нація та кристалізувало свої державницькі ідеї. В історичній пам'яті населення Закарпатської області інституційні межі греко-католицької церкви зумовлені юрисдикцією архієрейської влади єпископа Мукачівської греко-католицької єпархії (1771 р.). Одним із напрямків діяльності єпархії була навчально-виховна – духовне виховання особистості вірника в умовах церковного соціуму. Серед засобів комунікації кліру (а згодом і Пряшівської) найрельєфніше представляє духовні ідеї журнал «Душпастир» (1924 – 1939 рр.). У виданні публікувалися офіційні розпорядження єпископів у рубриці «Офіційна частина». Решта публікацій поділялась за розділами: апологетика, практичне душпастирство (запитання священиків та кваліфікована відповідь), аскетика - духовне життя, канонічне право, проповіді, співбесідник, новини, огляд релігійної літератури. Усі священники єпархії були зобов'язані передплатити журнал, окрім екземпляр зберігався у парафіяльному архіві [12, с.6].

Колектив дописувачів журналу у першому номері від 15 грудня 1923 р орієнтовано владикою Мукачівської греко-католицької єпархії на висвітлення не

© Розлуцька Г.М.

тільки питань пастирського богослов'я а також проблем життєдіяльності парафії. «Воззваль я издателей сего органа не только заниматься вопросами катехизации, но по жаданию моего Впр. Клира помастити и други перворядно для насъ практическы и актуальныи вопросы». Носій душпастирського мав поєднувати ґрунтовні теологічні знання і одночасно бути взірцем для дотримання в житті духовних і морально-етичних засад, норм християнської моралі, збереження традицій та звичаїв, доброзичливості та справедливості, шанобливого ставлення до рідної мови, пізнання культури, історії, людові до рідного краю, своєго народу [5]

Як свідчить аналіз джерельної бази, члени редакційної колегії «Душпастир» були високоосвіченими інтелектуалами, які здобули освіту у найкращих навчальних закладах Європи. Першим редактором «Душпастиря» був професор канонічного права в Ужгородській семінарії, о. Юлій Григашій. Започаткована ним окрема рубрика «Катехизис» презентована народною мовою. Катехизація, тобто систематичне навчання релігії дітей та молоді, вчить дотримуватись моральних норм у щоденному житті. Проте, уже 1924 р. за наказом Римського Престолу діяльність редактора Ю. Григашій припиняє, щоб відбути до США. Продовжив підготовку та друк повчань професор релігії Хустської гімназії О.Попович. Підтримали прогресивні ідеї релігійного навчання дітей та молоді рідною мовою професори Ужгородської гімназії Е.Бокшай та А.Волошин. Цінністю катехічних праць Е.Бокшай, О.Волошина, Ю.Григашія, С.Паппа, О.Поповича був прогресивне змістове наповнення та виклад українською мовою [8, с.176].

Головним джерелом для проповідування є святе письмо. Святе письмо служило не тільки для навчання релігії, але перш за все для проповідування. Головною метою проповідей формування у людей християнського світогляду, вироблення теоретичних і практичних знань з реалізації віровчення, надання зразку для наслідування. Моральні цінності, уявлення, настанови є продуктом нашої історії та культури. Основні постулати християнства, зародившись у I ст. нашої ери в Палестині, залишилась незмінними. Християнство запропонувало свою модель моралі, основу якої складає абсолютне добро – Бог як протидію принципам відносної моралі інтересів певного кола людей. Ставши основою розвитку всієї культури, християнські культурні цінності інтегрувались з іншими спорідненими сенсами (моральними цінностями різних народів, їх звичаями, традиціями) і заклалі підвалини ціннісного світу сім'ї, особистості, стосунків.

Через проповіді та катехизми реалізуються три лінії: гуманітарна, моральна, християнська. У формі вербальних правил, законів, вимог, заборон, повчань

від духівника передаються цінності і відбувається їх опредмечення. Значення морального виховання окреслює Д.Попович у катехичному повчанні «Одна із наших великих задач» [9].

Моральність становить фундамент людини як особистості. Вершина моральності – гуманість, яка поєднує любов до людини з милосердям, добротою, вмінням співпереживати, готовністю подати допомогу, розумінням цінності й неповторності людини, визнання людського життя як вищої цінності. У ній полягає запорука гармонійного розвитку її потенційних можливостей, а отже і гарантія того, що плоди її діянь можуть справді слугувати в ім'я людини. Моральні норми християнства роблять акцент на ідеалі досконалості сфокусованому в божественному образі.

У зверненні єпископа А.Паппа до кліру Мукачівської греко-католицької епархії зазначено, що духівництво зобов'язане виконувати триедине завдання: священика, пастыря та виховника народу, «сумілінно навчали дітей релігії мовою, старанно готувались до недільних і святкових проповідей, своїм праведним життям і молитвами на зразок святих старались навернути до Бога більше людей» [2].

Душпастирська праця спрямована на моральне (духовне) становлення людини, а її соціальний розвиток вірників. Як учитель – душпастир повинен навчати людей вічних правд віри, щоб вони, пізнавши Бога, Його з цілого серця полюбили і, зберігаючи Божі заповіді, Йому вірно служили» [8, с.163].

На сторінках «Душпастиря» за 1927 р. актуальною була тема виховання підростаючих поколінь. У проповіді «До молоді» визначається ціннісна система людини, яка допоможе з вірою у власні сили працювати собі на користь та задля розвитку свого народу. Розкрито можливості християнського виховання молоді у «Книжці для молоді». В основі ідеї християнського виховання закладено турботу з духовного вдосконалення дітей та батьків. Засоби виховання батьківського виховання, використання методів заохочення та покарання проаналізовано у тексті «Средства христианского воспитания» [10].

Духовна спільність різних поколінь людей, об'єднаних територією, мовою, культурою, традиціями, що утворилася на основі історичного прагнення жити самостійно є вагомим засобом формування суспільного ідеалу, світогляду, характеру, патріотизму тобто у кінцевому рахунку формують суспільну свідомість. Ідея ідентифікації з руським (українським) народом була провідною в описах історії Закарпатської церкви, життя Пряшівських та Мукачівських, сподвижників церкви, владик: А.Бачинського, П.Гайдича, В.Гопка, М.Ольшавського, Т.Ромжі, Ю.Фірцака тощо. У пам'ятки культури та архітектури, сакрального мистецтва представляють духовну спадщину українського народу. Любов і повага до культурної спадщини закарпатців закладена у змісті текстів «Дерев'яні церкви», «Продажа дерев'яних церквей», «Статистика деревляних церквей».

Основа, завдяки якій формується людська особистість, визначається сукупністю ідеалів, абсолютно більшість яких було визначено та збережено впродовж віків релігією. Індивідуальна система цінностей вірника формується під впливом соціальних цінностей та окремих суб'єктів через образи Ісуса Христа, святих, праведників, священнослужителів. У процесі духовного розвитку формуються дві взаємодоповільні системи цінностей: перша – під впливом виховання та друга – під впливом емоцій: віра, любов, досконалість, доброта, чесність, справедливість, мудрість, поміркованість та ін. Гармоній-

ний розвиток забезпечується узгодженням обох групп цінностей через перенесення емоційного вантажу на ієрархію інтелектуальних цінностей. Вдосконалення особистості, її моральний розвиток є результатом впливу соціокультурного середовища. Церква виступає носієм суспільної моралі.

Ціннісне ставлення до людини містить у собі почутия її цінності та моральної самобутності оскільки розвинене ставлення до іншої людини як цінності. Стратегічним орієнтиром у такій виховній діяльності має виступити людяність, оскільки розвинене ставлення до іншої людини як цінності означає прагнення і здатність співпереживати, бажання її зрозуміти і допомогти. Важливість участі у благочинності під керівництвом душпастирів та «сестер милосердя», надання прихистку нужденним, вдовам та сиротам розкривають матеріали із рубрик: «Соціально-християнська діяльність», «Соціальна частина», «Вдовам і сиротам допомога», «Старопенсійним священикам, вдовам, сиротам».

При цьому виступають поняття обов'язку й совісті. У зверненні «Совість» подано тлумачення совісті як прояву волі, змісту людських уявлень про добро і зло, справедливість і обов'язок. Одночасно совість є невід'ємною складовою духовної сутності особи. Ще Аристотель характеризував совість (сorum) як своєрідний «внутрішній суд» і вважав, що муки совісті найбільш ефективний засіб розрізнення добра і зла. «Немовби сама Божа сила, що розкривається в нас в якості нашої власної глибинної сутності є одним із дарів Божих» [1, с.142- 143].

Можливість самоутвердждання у світоглядно-орієнтаційній ролі носія історії надає змістове наповнення рубрики «Новини». Сприяють виробленню ставлення до певних політичних об'єктів та явищ вірників матеріали текстів «Про життя державне», «Політика», «Соціалізм», «Комунізм». В змісті текстів «Іезуїтська школа героїв у Франції», «Християни в Америці», «Паломнічество в Лувр» акумулювано значний ідейний потенціал, який спонукає мислити критично, порівнювати і оцінювати.

Верховенство закону характеризує демократичне суспільство. Саме Відсутність правових знань або нехтування законами призводить до правової незахищеності. Визнання церквою потреби правового виховання пастви засвідчує зміст рубрик «Право», «Толковані права цивільного і супружества», «Історія права супружеского на територіях Русинов», «Практичні питання із подружнього права». Правова просвіта мирян у поєднанні з орієнтацією на християнське розуміння ролі матері закладали традиції поваги до інституту сім'ї.

Щомісячний додаток до «Душпастиря» – «Проповіді» вийшов з друку в 1928 р. на вимогу священиків. Протягом трохи років у ньому друкували 6-8 казань різних авторів приурочені до календаря церковних свят та катехічні повчання, тобто душпастирі отримали можливість самостійно вибирати матеріал до проповідей у відповідності із потребами власної пастви. У змісті вказано назву проповіді згідно церковного календаря з одночасним зазначенням виховного призначення. Вважаємо, що саме такий розподіл матеріалу пов'язаний із протистоянням щодо дотримання церковного календаря (григоріанського або юліанського), яке не відбухала у релігійних колах Закарпаття [7, с.101].

У додатку за 1928 р. було опубліковано 15 недільних проповідей А.Ільницького та 32 – Е.Боксія. Формують морально-етичні цінності: гуманізм, толерантність, взаємоповага, повага до людського життя, готовність надати допомогу «Самарянин»,

«Совершенство Христа» (Всіх Святих), «Дві групи людей» (6 неділя по сходженню св. Духа); соціальної стабільності й миру у суспільстві – «Спокій з близькими» (неділя Фомина), «Мироносиці» (неділя мироносиць); засудження споживацтва, жадності, жаги до матеріальних благ «Марність багатства» (неділя 12 по сходженню св. Духа), працьовитість «О лінії» (неділя 15 по сходженню св. Духа).

Найбільший вплив на виховання підростаючого покоління здійснює сім'я. У «Прилозі» пропагується пріоритетні принципи сімейного виховання: доброчинність, дружба, любов, повага, милосердя, довіра, тощо. Крім батьків на дітей виховний вплив здійснюють дідуся, бабусі, а також брати, сестри, родичі, своїки. У родинному оточенні започатковується процес формування світоглядної свідомості й ціннісної системи виховання дітей, культывуються традиції і визначається майбутнє. За зразок біблійної сім'ї представлено дім митаря Захарія із Кані Галілейської. Батьківська любов, турбота, чесність, працьовитість, У «Прилозі» пропагується пріоритетні принципи сімейного виховання: доброчинність, працьовитість, дружба, любов, повага, милосердя, довіра, співпереживання, взаємовідповідальність об'єднує навколо трьох людей із сім'ї Захарія сім'ї їх родичів сестер, братів, родичів, приятелів. Автор резюмує, що добробут закарпатського суспільства залежить від ... кожної сім'ї [4, с.265].

Тривогу у духовництва викликав вплив на народ преси та книг. У двох частинах проповіді «Важність преси» (на свято кафедрального друку) розкрито впливовість друкованих засобів масової інформації як агентів виховання. А. Ільницький розкриває зростаючу роль друкованої продукції на поведінку і свідомісті людей. Автор вказує збільшення щоденного потоку видань - газет, журналів, часописів, книг, календарів, збірок різного змісту: «ежедневно печатаються огромны склады папіря». Церква визнає свободу вибору літератури для читання, проте ставить

за завдання для духовників допомогти парафіянам навчитися «цінніти добри книги и ихъ впльвъ на вытвореніе истинной цѣли человеческого живота» [3, с.274].

У 1932-1938 рр. щомісячно окремою брошуорою виходив додаток «Добрий пастир», який містив актуальні проповіді. У «циркулярах» знаходимо повідомлення, яке свідчить, що після річної перерви збірник проповідей відновив видавництва під редактуванням о. Е. Петрика. Для проповідей духовенству пропонувався матеріал наповнений традиційними цінностями Східної Церкви [11].

Низка проповідей у «Добром пастирі» окрім визнання божественного ідеалу присвячена формулюванню любові, вірності, доброти, справедливості, милосердя, жертвовності, толерантності, тощо. Так, у зверненні до молоді «Неділя блудного сина» у 12 – му номері за 1942 р. аналізувались цінності необхідні для самореалізації тогочасної молодої людини, серед них: моральность, чесність, працьовитість, бережливість, тощо. У проповіді роз'яснюється, що виробити ці якості молодь зможе через самовиховання, а вдосконалити – у діяльності, допомагаючи оточуючим [6].

У результаті вищенаведеної ми констатуємо, що ідейний потенціал періодичного видання кліру Мукачівської єпархії «Душпастир», спрямований на служіння Богу і народу. Зміст розділів апологетика, практичне душпастирство аскетика, канонічне право, проповіді, співбесідник, новини, огляд релігійної літератури надавав можливість ознайомлюватись із духовними надбаннями людства доступною українською мовою. Аналіз публікацій свідчить, що виховання вірників здійснювалося на основі формування християнського світогляду, обміну знаннями, почуттями, моделями поведінки, у ході якого вироблялись морально-етична система.

У подальших дослідженнях вважаємо за доцільне з'ясувати роль греко-католицької церкви у національно-визвольних змаганнях українців Закарпаття.

Список використаної літератури

1. Аристотель. Никомахова этика / Аристотель // Сочинения: в 4 т. – М. : Мысль, 1983. – Т. 4. – С.53-294
2. ДАЗО. - Ф. 151. – Оп. 25. – Спр. 2635. Циркуляр епископа Папп Антала священникам по адміністративним и релігиозним вопросам. - 3 арк.
3. Ільницький А. На свято кафт. печати // Проповіди. Прилога «Душпастирь». – 1928. - Ч. 1-12. – 274 с.
4. Ільницький А. Св. Родина и мы // Проповіди. Прилога «Душпастирь». – 1928. – Ч. 1-12. - С. 264 -265.
5. Ідеал священического званія // Душпастирь : урядовий и духовный органь Епархії Мукачевской. – Ужгородъ-Пряшевъ : Друкарня ОО. Василіянъ. – 1924. – Роч. I. - Ч. 8. - С. 397 – 404.
6. Неділя будного сина (До молоді) // Добрый пастиръ = Jo Pasztor: hitszonoklati folyoirat : сборникъ пропов. для г. кат. духовенства. – Унгвар : Книгопечатня Георгія Миравчика. – 1942. – Роч. XII. - Ч. 2. – С. 85 - 88.
7. Пекар А. Нариси історії церкви Закарпаття. Т.1. Єпархічне оформлення / Атанасій Пекар. – видання друге. – Рим-Львів : Видавничий фонд Отців Василіан "Місіонер", 1997. – 232 с.
8. Пекар А. Нариси історії церкви Закарпаття. Т.ІІ. Внутрішня історія / Атанасій Пекар. – видання друге. – Рим-Львів : Видавничий фонд Отців Василіан "Місіонер", 1997. – 492 с.
9. Попович Д. Одна, изъ нашихъ великихъ задачъ// «Душпастирь». – 1927. – Ч. 3. - С. 128 - 132
10. Средства християнского воспитания // Душпастирь : урядовий и духовный органь Епархії Мукачевской. – Ужгородъ-Пряшевъ : Друкарня ОО. Василіянъ. – 1927. – Роч. IV. - Ч. 2. - С. 92 – 103.
11. Циркуляр Єпархії Мукачевської. Спр. Вручается «Добрый пастиръ», 1580/1939 р., 4 арк.
12. Штерр Д. Релігійно-соціальні відносини між кліром і вірянами в Мукачівській греко-католицькій єпархії (1771 – 1949 рр.): дис... канд. іст. наук : 07.00.01. - історія України / Штерр Діана Іванівна. – Ужгород, 2015. – 262 с.

Розлуцька Галина

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра педагогики и психологии

ДВНЗ «Ужгородский национальный университет», г. Ужгород, Украина

ВОСПІТАТЕЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЖУРНАЛА «ДУШПАСТЫРЬ»

В статье рассмотрены воспитательные идеи в содержании периодического издания клира Мукачевской епархии «Душпастирь». Анализ публикаций свидетельствует, что греко-католическое духовенство сыграло главную роль в формировании закарпатского общества, совершая воспитание верующих на основе формирования христианского мировоззрения, обмена знаниями, чувствами, моделями поведения, в

результате которого вырабатывалась морально-этична система. Материалы издания давали возможность презентовать духовные ценности человечества на родном украинском языке.

Ключевые слова: воспитание, греко-католическая церковь, периодическое издание, Закарпатье.

Rozlutska Galyna

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Assistant Professor
Department of Pedagogy and Psychology
State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

EDUCATIONAL POTENTIAL OF "DUSHPASYR" JOURNAL

The article analyzes the educational ideas in the content of the periodicals of the clergy of Mukachevo eparchy "Dushpastyr". The experience of mankind shows that every ethnic group, people or nation by taking into account regional conditions of development claim their own spiritual values. A cornerstone of western Ukrainian culture recognized the Greek Catholic Church.

In the process of spiritual development were formed two complementary systems of values: the first – under the influence of education and the second – under the influence of emotions: faith, love, excellence, kindness, honesty, justice, wisdom, moderation and others. The main idea of preaching was to form at people Christian worldview, develop theoretical and practical knowledge to implement the doctrine, provide role models for imitation. Moral values, ideas, guidelines are the product of our history and culture. Through sermons and catechism are implemented three lines: humanitarian, moral, Christian. In the form of verbal rules, laws, requirements, prohibitions, admonitions from the spiritual father to the flock transmitted values and provided them with a content.

Key words: education, Greek Catholic Church, periodical, Transcarpathia.